

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК [37.018.43:34](477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.18>

ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Красицька Лариса Василівна,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

У статті проаналізовано питання застосування дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників. Визначено, що виклики сьогодення, пов'язані із запобіганням виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), показали, що застосування дистанційної форми навчання в освітньому процесі підготовки правників є необхідністю.

Визначено, що до переваг дистанційної форми навчання, зокрема, належать: 1) гнучкість та мобільність, що уможлиблює одержання знань без перебування в закладі освіти і запобігає поширенню захворювань серед учасників освітнього процесу; 2) переваги для заочної форми навчання правників у частині одержання інформації і проведення поточного контролю знань (ураховуючи болонську систему оцінювання); 3) економія коштів закладу вищої освіти на забезпечення навчального процесу; 4) розвиток цифрових технологій, які використовують у процесі дистанційного навчання.

Доведено, що до ризиків дистанційного навчання, зокрема, належать: 1) відсутність або зменшення соціальних зв'язків учасників освітнього процесу; 2) зменшення мотивації студента щодо особистісного професійного зростання; 3) недовіра до якості освітніх послуг; 4) збільшення самостійної роботи студента; 5) недостатність або неякісність матеріального забезпечення дистанційної форми навчання; 6) непрозорість критеріїв оцінювання; 7) відсутність усталених правил етичної поведінки учасників освітнього процесу.

Запропоновано запроваджувати не дистанційну форму здобуття вищої юридичної освіти, а елементи дистанційного навчання, причому в заочну форму навчання, а деякі елементи дистанційного навчання – у денну форму навчання правників.

Ключові слова: *правник, дистанційна форма навчання, вища юридична освіта, переваги дистанційного навчання, ризики дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційні технології в освіті, цифрові технології в освіті.*

Krasytska Larysa. Implementation of distance learning in the course of training experts in the field of law: advantages and risks

The author of the article has analyzed the issue of implementing distance learning in the course of training the experts in the field of law. It has been identified that the current challenges related to the prevention of emergence, spread and dissemination of epidemics and pandemics of coronavirus disease (COVID-19) have demonstrated that the implementation of distance learning in the educational process of training experts in the field of law is the necessity.

It has been determined that the advantages of distance learning namely include: 1) flexibility and mobility, which creates the opportunity to acquire knowledge without being in an educational institution and prevents the spread of disease among the participants in the educational process; 2) advantages for extramural form of study for experts in the field of law in terms of obtaining

information and conducting current control of knowledge, taking into account the Bologna system of assessment; 3) cost cutout of higher educational institutions to ensure the educational process; 4) development of IT used in the process of distance learning.

It has been proved that the risks of distance learning, in particular, include: 1) the absence or reduction of social relationships of participants in the educational process; 2) reduction of the students' motivation for personal professional development; 3) distrust regarding the quality of educational services; 4) increase of the students' self-directed learning; 5) insufficient or poor quality of financial support of distance learning; 6) non-transparency of assessment criteria; 7) the lack of established rules of ethical behavior of the participants in the educational process.

It has been offered to introduce the elements of distance learning rather than remote acting mode of higher legal education, mostly into extramural form of study, and some elements of distance learning into intramural form of study of the experts in the field of law.

Key words: an expert in the field of law, distance learning, higher legal education, advantages of distance learning, risks of distance learning, information and communication technologies in education, IT in education.

Розвиток інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційних технологій не тільки призвів до стрімкого розвитку економіки, а й значно вплинув на всі сфери суспільного життя, в тому числі й на сферу освіти та науки. Нині складно уявити навчальний процес без використання мережі Інтернет, інформаційно-комунікаційних технологій у процесі одержання інформації, її використання, поширення, зберігання, захисту. Потенціал використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері освіти тільки зростає, а в умовах запровадження карантинних заходів із метою запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19) їх значення взагалі не можна не дооцінювати, оскільки дистанційне навчання стало реаліями сьогодення. Організація освітнього процесу підготовки правників в умовах реформування вищої юридичної освіти також потребує широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій із метою забезпечення виконання тих завдань, які стоять перед вищою юридичною освітою.

Н. Кузнєцова справедливо наголошує, що проблеми реформування системи вищої освіти загалом і вищої юридичної освіти зокрема сьогодні мають розглядатись як державні пріоритети, оскільки від їх своєчасного та ефективного розв'язання безпосередньо залежить майбутнє нашого суспільного розвитку [1, с. 66]. Визначаючи одним із завдань реформування вищої юридичної освіти забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів, Н. Кузнєцова вказує, що в основу вирі-

шення цього важливого завдання мають бути покладені сучасні можливості – інноваційні методи та технології, сучасні інтерактивні підходи та системи забезпечення [1, с. 69].

У цьому контексті необхідно зазначити, що розроблений проєкт Концепції розвитку юридичної освіти передбачає, що правничі школи мають сприяти розвитку методології (технологій) викладання права та правничих дисциплін з урахуванням викликів сучасності [2]. Виклики сучасності пов'язані із застосуванням дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників і зі з'ясуванням позитивних та негативних чинників, притаманних дистанційній формі навчання.

В українській науковій літературі питання організації освітнього процесу підготовки правників із застосуванням дистанційної форми навчання є малодослідженими. Детальніше досліджено етику дистанційного навчання [3]. Окремі аспекти дистанційного навчання аналізували щодо навчання в структурі системи підвищення кваліфікації прокурорів [4].

Мета статті – визначити переваги та ризики застосування дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників в умовах реформування вищої юридичної освіти.

Дистанційна освіта існує вже майже 300 років (відтоді, як Калєб Філлїпс із Бостона (США) запропонував навчання стенографії через щотижневі уроки, які надсилалися поштою США) [5].

Уперше можливість отримувати вищу освіту на відстані реалізована в 1858 р. у Лондонському університеті, коли

кандидатам з усього світу (незалежно від того, де і як вони здобували освіту) дозволили складати іспити для отримання академічних ступенів бакалавра та магістра всіх спеціальностей (крім медицини) [6, с. 114].

Розвиток мережі Інтернет значно змінив підходи до застосування дистанційної освіти. 20 грудня 2000 р. міністром освіти і науки України В.Г. Кременем затверджено Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні, в якій зазначається, що головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів через використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і надання умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту [7].

Згідно з ч. 1 ст. 49 Закону України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» особа має право здобувати вищу освіту в різних формах або поєднувати їх. Основними формами здобуття вищої освіти є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева) і дуальна. Відповідно до ч. 4 ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [8].

Заклад вищої освіти може використовувати інші форми здобуття вищої освіти і поєднувати форми здобуття вищої освіти відповідно до положення про організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти, а також установлювати вимоги до поєднання форм здобуття вищої освіти (абз. 2 ч. 8 ст. 49 Закону України «Про вищу освіту») [8].

У п. 1.6 Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466, дистанційна форма навчання визначається як форма організації навчального процесу в закладах освіти (вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти, профе-

сійно-технічних навчальних закладах, загальноосвітніх навчальних закладах), яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень [9].

З 12 березня 2020 р. з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на всій території України введено карантин [10], що й активізувало дистанційне навчання, зокрема й дистанційне навчання правників.

Застосування дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників має такі переваги.

По-перше, дистанційне навчання сприяє гнучкості та мобільності освіти, дає можливість одержувати знання, не перебуваючи в закладі освіти, що запобігає поширенню захворювань серед учасників освітнього процесу. Здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю й найважливішим благом для самої людини.

Дистанційне навчання передбачає використання різноманітного інформаційно-комунікаційного забезпечення, що надає учасникам освітнього процесу цілодобовий доступ до вебресурсів, відеозаписів лекцій, інших навчально-методичних матеріалів. Тому певну інформацію можна отримувати в зручний час. Багато закладів вищої освіти, використовуючи «академічну автономію», в період карантину практикують читання лекцій в онлайн-режимі.

Як зазначає О.В. Кохановська, дистанційне навчання внесло свої корективи в поняття присутності на занятті. І питання про те, чи повинен студент постійно перебувати в онлайн-аудиторії з увімкненим монітором, набуло певної дискусії. На нашу думку, важливо, щоб монітори були ввімкнені протягом усієї лекції, тим паче семінарського чи практичного заняття. Необхідно також дозволити студентам ставити питання, в тому числі в чаті на відповідній платформі, на якій читається лекція. Для відповіді на ці питання можна залишити декілька хвилин часу наприкінці лекції [11, с. 23].

Безумовно, проведення занять у режимі реального часу під час підготовки правників дає можливість обговорювати навчальні

питання за участі викладача, дискутувати з проблемних питань, аналізувати законодавство та правозастосовну практику, що сприяє якісній підготовці юриста.

І.І. Шемелинець зазначає, що забезпечення якісної правової допомоги можливе лише за умови, якщо її надаватимуть фахівці з високим рівнем правничих знань та вмінь. Якість юридичної освіти також має вагоме значення для всієї правової сфери, де надаються юридичні послуги, забезпечується безпека і правопорядок та здійснюється правосуддя [12].

По-друге, застосування елементів дистанційного навчання демонструє свої переваги для заочної форми навчання правників, особливо щодо одержання інформації і проведення поточного контролю знань (ураховуючи болонську систему оцінювання). Використання систем електронного тестування дає можливість оцінити знання кожного студента-заочника за кожною темою навчальної дисципліни, що вкрай складно зробити під час аудиторних занять.

По-третє, позитивною рисою дистанційного навчання є економія коштів закладу вищої освіти на забезпечення навчального процесу (оплата послуг за електроенергію, теплопостачання тощо).

По-четверте, позитивною рисою дистанційного навчання є розвиток цифрових технологій, які використовують у процесі дистанційного навчання. Нові інформаційні технології стають необхідним складником процесу підготовки правників.

Однак застосування дистанційної форми навчання правників має й певні ризики. Так, О.Є. Костюченко до ключових проблем дистанційного навчання в Україні зараховує: проблему доступу до інтернет-ресурсів та якість і швидкість інтернет-зв'язку; відсутність необхідної техніки для онлайн-участі в навчальних заняттях; фінансову спроможність оплачувати доступ до окремих платформ чи інтернету загалом; розмивання часових меж у процесі дистанційного навчання щодо робочого часу викладача та здобувача освіти в процесі виконання та оцінювання навчальних завдань; збільшення часу роботи з комп'ютером, що може позначитися на стані здоров'я учасника освітнього процесу; невизначеність правил

поведінки під час проведення занять за допомогою засобів відеозв'язку; неможливість ідентифікації особи, яка виконує навчальне завдання на відстані; відсутність навичок роботи з дистанційними платформами та низький рівень володіння інтернет-технологіями; поєднання особистого простору для відпочинку з робочим простором тощо [13, с. 19–20].

Убачається, що до ризиків застосування дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників можна зарахувати такі:

1) дистанційне навчання призводить до відсутності або зменшення соціальних зв'язків учасників освітнього процесу, що є небажаним для професії юриста. Правник є соціально активною людиною, робота якого безпосередньо пов'язана не тільки з документами, а й зі спілкуванням із людьми, тому обмеження соціальних зв'язків сприяє інтровертності особистості правника;

2) відсутність викладача під час занять у режимі дистанційного навчання, якщо заняття проводять не в режимі реального часу, зменшує мотивацію студента щодо особистісного професійного зростання, оскільки критичні зауваження, заохочення, позитивне оцінювання студента з боку викладача мотивує студента до поглиблення своїх знань у сфері юриспруденції;

3) дистанційна форма навчання викликає певну недовіру щодо якості освітніх послуг, оскільки якість викладання значно залежить від добросовісності та професійності викладача, а застосування дистанційної форми навчання вимагає від викладача вмінь та навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій, досвіду роботи з цифровими технологіями, що є складним для викладачів старшого віку.

На якість отриманих освітніх послуг у процесі підготовки правників також впливає та обставина, що для майбутнього правника важливим є одержання практичних навичок підготовки правових та процесуальних документів, а дистанційна форма навчання ускладнює ідентифікацію особи, яка готувала процесуальні та правові документи, виконуючи завдання викладача;

4) значний обсяг навчального матеріалу необхідно засвоювати під час самостійної роботи студента, усні завдання змінюються на письмові, що потребує більше часу для підготовки в студентів і призводить до перевтомлення, погіршення стану здоров'я;

5) проблемність для багатьох учасників освітнього процесу використовувати можливості дистанційної форми навчання, зумовлена недоступністю до мережі Інтернет, відсутністю належного комп'ютерного забезпечення тощо;

6) прозорість критеріїв оцінювання викликає також питання у здобувачів освіти, оскільки за умов дистанційної форми навчання не завжди відкрито проводиться оцінювання знань студентів;

7) певні питання виникають щодо правил етичної поведінки учасників освітнього процесу під час дистанційної форми навчання.

Учасники освітнього процесу за умов дистанційної форми навчання мають дотримуватися загальних етичних правил спілкування. Зокрема, учасники освітнього процесу зобов'язані у своїй поведінці не допускати: використання нецензурної лексики, підвищеної інтонації; принизливих коментарів щодо зовнішнього вигляду, одягу, віку, статі, сімейного стану або віросповідання особи; поширення чуток, обговорення особистого або сімейного життя колег, членів їх сімей та інших близьких осіб; вияву будь-якої з форм дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, а також за мовними або іншими ознаками тощо [14, с. 31].

Застосування дистанційної форми навчання має й інші ризики. Проте виклики сьогодення, пов'язані із запобіганням виникненню, поширенню і розпо-

всюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), показали таке: попри суб'єктивні та об'єктивні чинники, які свідчать про проблеми в організації дистанційного навчання, застосування дистанційної форми навчання в освітньому процесі підготовки правників є необхідністю.

Таким чином, застосування дистанційної форми навчання в процесі підготовки правників свідчить про наявність певних переваг цієї форми навчання над іншими і про наявність певних ризиків дистанційної форми навчання.

До переваг дистанційної форми навчання, зокрема, належать: 1) гнучкість та мобільність освіти; 2) переваги для заочної форми навчання правників (ураховуючи болонську систему оцінювання); 3) економія коштів закладу вищої освіти на забезпечення навчального процесу; 4) розвиток цифрових технологій, які використовують у процесі дистанційного навчання.

До ризиків дистанційного навчання належать: 1) відсутність або зменшення соціальних зв'язків учасників освітнього процесу; 2) зменшення мотивації студента до особистісного професійного зростання; 3) недовіра до якості освітніх послуг; 4) збільшення самостійної роботи студента; 5) недостатність або неякісність матеріального забезпечення дистанційної форми навчання; 6) непрозорість критеріїв оцінювання; 7) відсутність усталених правил етичної поведінки учасників освітнього процесу.

Убачається, що доцільно запроваджувати не дистанційну форму здобуття вищої юридичної освіти, а елементи дистанційного навчання, причому здебільшого в заочну форму здобуття вищої юридичної освіти, а деякі елементи дистанційного навчання, як-от проведення електронного тестування, впроваджувати в освітній процес підготовки правників денної форми навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузнєцова Н. Забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів як невід'ємна складова реформування юридичної освіти. *Право України*. 2017. № 10. С. 66–72.
2. Проєкт Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> (дата звернення: 18.01.2022).
3. Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПРН України, 2021. 72 с.

4. Устименко В.В. Дистанційне навчання в структурі системи підвищення кваліфікації прокурорів. *Митна справа*. 2013. Частина 2. Книга 2. № 4. С. 261–266.

5. Clark J. Tobey. Distance education. *Clinical engineering handbook*. Academic Press. 2020. P. 410–415. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128134672000638> (дата звернення: 08.02.2022).

6. Цит. за: Пилаєва Т. Історія розвитку дистанційної освіти в світі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 147. С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2016_147_30 (дата звернення: 08.02.2022).

7. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні від 20 грудня 2000 р. URL: <http://dist.knute.edu.ua/files/консерсія.pdf> (дата звернення: 09.02.2022).

8. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.02.2022).

9. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 09.02.2022).

10. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#n250> (дата звернення: 09.02.2022).

11. Кохановська О.В. Етичні способи привернути увагу аудиторії в процесі дистанційного навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару* (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 22–25.

12. Шемелинець І. Точка біфуркації: курс на продовження реформи юридичної освіти. *Юридична газета online*. 2019. № 43–44. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/tochka-bifurkaciyi-kurs-na-prodovzhennya-reformi-yuridichnoyi-osviti.html> (дата звернення: 08.02.2022).

13. Костюченко О.Є. Дистанційна освіта в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх подолання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару* (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 19–21.

14. Красицька Л.В. Правила поведінки учасників освітнього процесу при застосуванні дистанційної форми навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару* (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ : Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 30–32.